УДК 303.725
ББК 66.011.1

Світлана Матвієнків
Оксана Гошій

РОЛЬ СИСТЕМ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

У публікації досліджено роль системи масової комунікації та її вплив на аудиторію, проаналізовано виникнення нових підходів у методології політичної діяльності, зумовлених технологічним розвитком інформаційних комунікаційних технологій. Також значна увага приділяється інформаційній політиці міжнародних організацій у галузі медіа.

Ключові слова: *масова комунікація, медіадипломатія, медіатизація, інформаційна політика, міжнародні відносини.*

Кінець XX ст. характеризувався тим, що людство вступало в інформаційну еру складних процесів комунікаційної революції, інформаційних вибухів, які впливають на встановлення нового світового порядку. Проблема сучасності теперішнього інформаційного суспільства полягає в тому, що в новий період людська істота водночас залежить від технологічного розвитку власного соціуму, а також вона сама відповідає за своє майбутнє, яке творить своєю діяльністю та здатністю до самовдосконалення. Через це людина стає головним суб'єктом і об'єктом, засобом і метою глобального інформаційного суспільства.

Різко збільшився обсяг інформації, яка виробляється й споживається, що дало можливість перетворити її в елемент маніпулювання, який визначається переважно інтересами та можливостями високорозвинених держав, що впливає й на життя інших країн, а це, у свою чергу, робить актуальним вивчення зростаючого соціально-політичного статусу систем масової комунікації в ролі чинника міжнародних політичних впливів та інструмента дипломатії.

Метою даної статті є розкриття значення сучасних систем масової комунікації й трансформації їхнього впливу на політичну сферу життя суспільства. З огляду на мету необхідно вирішити такі завдання: проаналізувати сучасний стан досліджень масової комунікації та її розвиток під впливом глобалізаційних процесів, окреслити місце й значення медіадипломатії, медіалізму та медіатизації у функціонуванні політичної сфери, визначити напрями інформаційної політики міжнародних організацій у сфері глобальних мас-медіа.

Об'єктом нашої публікації є масова комунікація як новий фактор міжнародних відносин. Предметом статті є зростаюча роль систем масової комунікації в умовах постбіполярного світу та посилення багатоаспектних взаємовпливів між нею та міжнародними відносинами.

Загалом феномени сучасної масової комунікації досліджувались як зарубіжними, так і вітчизняними вченими: Р.Харрісом, Дж.Лаллом, Дж.Кінном, П.Бурдьє, Е.Тофлером, М.Прайсом, Лазарсфельдом, Р.Мертоном, О.Зернецькою, В.Коломійцем, О.Карпухіним, Л.Земляновою, М.Кастельсом, У.Еко, Ф.Бретоном, С.Пру та іншими. В їхніх працях уперше узагальнено підходи щодо вияснення особливостей і закономірностей розвитку систем масової комунікації та їх впливу на сфери діяльності суспільства.

Масова комунікація як виробництво інформації за допомогою найновітніших технічних засобів – феномен XX ст. Під цим терміном, за дослідженням представниці цього напряму О.Зернецької, у кінці XX ст. розуміли "процес швидкого розповсюдження механічно або електронно продукованих дублікатів копій інформації для гетерогенної і часто великої кількості індивідуумів" [3, с.18].

Сучасні російські вчені, зокрема Т.Євгеньєва, визначають масову комунікацію як систематичне розповсюдження повідомлень серед чисельно великих, роззосереджених аудиторій з метою впливу на оцінки, думки й поведінку людей [2, с.80].

Дослідник політичного впливу засобів масової комунікації на аудиторію М.Грачов стверджує, що в умовах становлення інформаційного суспільства аналіз проблеми

© Матвієнків С., Гошій О., 2011

боротьби за владу, очевидно, зміщується від традиційної постановки питання про владу й власність на засоби матеріального виробництва в площину боротьби за владу й засоби виробництва громадської думки [1].

Тому на сучасному етапі майже всі науковці погоджуються з тим, що у XXI ст. масові комунікації набули ряду характеристик, які роблять їх вагомою силою у сфері політики й культури – важливою складовою того середовища, у якому відбуваються політичні процеси [10, с.104].

У зв'язку з модернізацією технологій, розвитком науки й техніки, а також суспільно-економічними змінами одним із визначальних складових глобалізаційного процесу став глобальний розвиток засобів масової комунікації. Його можна визначити як процес модернізації світової системи комунікації через утворення більш широкої мережі медіа, що обслуговуються й покриваються на великому інформаційному просторі єдиною, але розгалуженою системою засобів масової комунікації та контролюються більш організованою спілкою їх виробників. Тому ці явища підтверджують висловлювання президента Міжнародної асоціації медіа- та комунікаційних досліджень професора Х.Моулана: "Центральні питання в новій інформаційній і комунікаційній ері – це питання виробництва, поширення, володіння та маніпулювання інформаційними технологіями і медіа. Хто, з якою метою, з якими намірами володіє каналами комунікації, контролює їх – відіграє вирішальну роль у трансформації розвитку суспільства, забезпеченні миру та справедливості в сучасну епоху" [4, с.26].

Свій вплив на міжнародні відносини, зокрема на політику країн щодо їхньої суверенності та збереження приватності інформації, мають такі нові технологічні напрями, як транскордонний потік даних, супутникові віддалені сенсорні спостереження та супутники прямого мовлення. Значення транскордонного потоку даних особливо зростає не тільки в такій інформаційно інтенсивній індустрії, як міжнародні агенції новин і транснаціональні медіа-корпорації, але й у транснаціональних операціях банків, страхових корпорацій, авіакомпаній тощо. Комп'ютерне постачання фінансової та комерційної інформації перетворилося на головне джерело прибутків. У такій інформації неминуче стикаються інтереси індустріально розвинених країн і транснаціональних груп, що отримують прибутки від транскордонного потоку даних, та національні інтереси "комп'ютерно-бідних" країн переважно "третього світу" та постсоціалістичних держав. З точки зору національного суверенітету інформація розглядається зараз як продукт або стратегічний ресурс, що потрібно контролювати [3, с.44].

Як зазначає українська дослідниця О.Швець, забезпечення сучасної зовнішньої політики здійснюється традиційними зовнішньополітичними комунікативними технологіями, такими як: інформаційно-аналітична робота територіальних і функціональних департаментів зовнішньополітичного відомства держави, дипломатичні заходи дипломатичних представництв в інших державах і медіа та мережевими технологіями. До них належать: іміджева дипломатія – дипломатична діяльність держави, спрямована на створення за допомогою засобів масової комунікації іміджу національних інтересів та роз'яснення мети й основних завдань зовнішньої політики країни, а також формування бажаної світової громадської думки. Мережева дипломатія – використання глобальної інформаційної мережі в проведенні державами своєї зовнішньої політики в умовах "інформаційного суспільства", коли кордони між внутрішньою й зовнішньою політикою стають менш чіткими, ступінь відкритості інформаційних джерел зростає та медіадипломатія, яка передбачає утвердження й проведення зовнішньої політики держави шляхом використання засобів масової комунікації та медіавпливу на світову громадську думку. Уперше використали медіадипломатію у Великобританії через використання таких технологій, як офіційні повідомлення для ЗМІ, що містять офіційну позицію країни з тих чи інших міжнародних питань; роз'яснення інформації, яка містить спеціальні елементи впливу з метою переконання; інформації, що містить у собі довільні коментарі журналістів та надається ЗМІ для їх подальшої роботи [13, с.200].

Усі ці фактори вказують на визнання ролі медіа в процесі творення політики. За останні п'ятнадцять років новинні медіа певною мірою використали революційні здобутки в галузі електронних інформаційних систем, використання досягнень технології, у свою чергу, до трансформації самих новинних організацій. Телебачення останнім часом заявило про себе як про важливий транснаціональний фактор. Британський дослідник політичної комунікації С.Серфаті наголошує, що ці зміни сприяли зростанню нового фактора впливу в міжнародній політиці: важливої й сильної міжнародної комунікаційної мережі, спроможної здійснювати контроль над будь-яким національним урядом і підтримувати свою власну ідеологію, яка спрацьовує. Цей феномен, який виник у кінці 80-х рр., названо медіалізмом [11]. Як стверджує англійський дослідник медіагалузі Нейл Постмен, медіалізм має в собі два елементи маніпуляції. Перший з них полягає в тому, що самі політики вже давно збагнули могутність медіалізму телебачення. Тому практично всі зараз будують свої телевізійні виступи, піклуючись насамперед про створення й підтримку особистого привабливого іміджу, а потім уже про сутність проблем, про які йде мова. Ця тенденція дістала назву "персоналізація політики", і тепер вимоги екрана диктують нові обов'язкові якості для сучасних політиків: "вони повинні мати почуття гумору, бути досить прагматичними, подобатись публіці" [7, с.144].

Також телебачення, маючи своєю характеристикою швидкість, чинить і певний тиск на самих державних діячів та політиків. Їм через вплив телебачення потрібно змінювати й прискорювати швидкість вироблення важливих рішень, що обов'язково впливає на їхню якість. Це особливо видно в періоди криз, коли існує прямий ефір через супутникове телебачення. У такій ситуації політик, який стоїть перед безліччю камер, повинен зробити вигляд, що він контролює ситуацію й впливає на перебіг подій.

Дж.Мангейм, автор книги "Стратегічна публічна дипломатія і американська зовнішня політика: еволюція стратегії", убачає в комунікаційних стратегіях невід'ємну частину політики й дипломатії. Однією з таких є другий елемент маніпуляції громадською думкою в медіалізмі – "поставлені" події. До них належать церемонії, пов'язані з життям королівських родин, похорони перших державних осіб, інавгурації, зустрічі на міжнародному рівні тощо. Для цих подій ретельно готуються сценарії, вибирається найкращий час для трансляції й самі події йдуть у прямому ефірі. Їх політичний вплив безумовно вагомий, і соціальна значимість у тому, що відбувається зміцнення авторитету вищих офіційних осіб та в ілюзії співучасті. Такі "поставлені" події серед дослідників політичної комунікації Р.Харріса, Дж.Лалла, Дж.Кінна отримали назву "театр влади", оскільки міжнародній аудиторії й лідерам інших держав демонструються зміни у двосторонніх чи багатосторонніх відносинах [2].

Як зазначає український дослідник масово-комунікаційного впливу Н.Колісніченко у своїй роботі "Медіа-навчання суб'єктів політичної діяльності", пристосування політичних і соціальних подій до вимог телебачення незмінно веде до процесів символізації й драматизму змісту подій, до їх побудови за законами розважальності, що в результаті приводить до медіатизації – зростання обсягів і ролі процесів поширення й отримання опосередкованої інформації, яка замінює безпосередній досвід людей; посилення ролі фокусування ЗМІ на молодому поколінні, явищах і персонах, залежність їхнього статусу від уваги медіа [6].

Стосовно своїх наслідків медіатизація може розглядатись як глобальний і інтенсивний процес дії ЗМІ на суспільну свідомість, який призводить до "внутрішньої колонізації", "фрагментації", "зубожіння" ментальних уявлень людини, руйнування багатогранних елементів у традиційній структурі людського досвіду. Однією з найважливіших сфер життєдіяльності для соціуму є політика. Тому й не дивно, що медіатизація політичного процесу в сучасному світі, за словами М.К.Гюллі, "досягла межі", яка проявляється в зміні системи представництва громадянських інтересів відповідно до медій-

ного формату; перетворенні політики в медіапроцес; віртуалізації політичного простору та створення "реальної віртуальності" [14, с.105].

Концентрація комунікації у світі зумовила інтенсивний розвиток інформаційної сфери в найбільш розвинених регіонах, зокрема в Європі. Найбільш впливові регіональні міжнародні організації Рада Європи/Європейський Союз значно посилили свою увагу до проблем комунікації, ролі засобів масової інформації у висвітленні глобальних проблем людства. Комунікація, як пріоритетна програма діяльності, входить до всіх проектів міжурядових європейських організацій, концепцій зовнішньополітичної діяльності європейських держав, виступає складовою економічного розвитку регіону.

Основними завданнями, які ставлять у своїй діяльності міжурядові та неурядові організації, є вирішення глобальних проблем інформаційного суспільства, забезпечення комунікаційного розвитку регіонів, вивчення тенденцій та аналіз міжнародних проблем, що зумовлюються новими інформаційними й комунікаційними технологіями, створення правової й регулятивної бази для функціонування регіонального інформаційного ринку. І реалізація міжнародної інформаційної політики здійснюється через комплексні стратегії регіональних міжурядових організацій та програми національної інформаційної політики [8, с.67].

Інформаційні підрозділи ООН націлені на висвітлення таких важливих питань життя людства, як: підтримка міжнародного миру й безпеки, сприяння економічному, соціальному й гуманітарному розвитку, положення в галузі прав людини. Найважливішою ланкою всієї інформаційної системи ООН є Департамент публічної інформації (ДПІ), що має розгалужену систему збору, опрацювання й поширення інформації. 1997 р. у ДПІ була створена Група стратегічного планування у сфері комунікації для розгляду всіх аспектів мандатів, механізмів і діяльності Департаменту.

Основна стратегія ООН стосовно радіомовлення передбачає: досягнення більшої ефективності й продуктивності шляхом раціонального використання ресурсів і застосування передових практичних методів і технологій виробництва; надання частини ресурсів, виділених на нинішні структури виробництва й поширення інформації, на цілі радіомовлення; забезпечення підтримки з боку держав-членів, організацій і відповідних установ у сфері комунікації ЮНЕСКО сьогодні у своїй програмі "Інформація для всіх", що була представлена на 67-й Генеральній Конференції 2001 р., убачає такі свої завдання: заохочення й розширення доступу до інформації за допомогою її організації, переведення в електронну форму (оцифрування) і захисту; розвиток міжнародної рефлексії й дискусії з етичних, правових та інших суспільних погроз і викликів в інформаційному суспільстві; сприяння тренінгу, безперервній освіті й ученню у сфері інформації та інформатики; просування використання міжнародних стандартів і передового досвіду у сфері інформації й інформатики в межах компетенції ЮНЕСКО; просування мережевої взаємодії у сфері інформації і знань на місцевому, національному, регіональному та міжнародному рівнях [5, с.351–358].

У документах Ради Європи, зокрема політичній декларації "Інтеграція та різноманітність: нові тенденції європейської політики у сфері ЗМІ і нових комунікаційних послуг", програмі дій та резолюціях підкреслюється, що в контексті розширення ЄС Рада Європи як єдина політична організація пан'європейського рівня, компетенція якої – демократичні виміри комунікації, і надалі відіграватиме основоположну роль в утвердженні демократичних цінностей та принципів, встановлюючи загальні пан'європейські стандарти у сфері мас-медіа та нових комунікаційних послуг. Програма дій "Інтеграція та різноманітність: нові тенденції європейської політики у сфері ЗМІ та нових комунікаційних послуг" стосується таких напрямів європейської інформаційної політики, як: свобода вираження й інформації у кризових ситуаціях та в умовах боротьби з тероризмом, культурна різноманітність і плюралізм медіа в добу глобалізації, права людини та регулювання медіа й нових комунікаційних послуг в інформаційному суспільстві [12, с.8–12].

Нові тенденції європейської інформаційної політики зумовлюють практичні дії та програми держав–членів Ради Європи, спрямовані на формування єдиного інформаційного середовища на континенті – своєрідного попередника європейського інформаційного суспільства, що передбачає впровадження об'єднаного електронного урядування, інноваційного розвитку європейської інформаційної інфраструктури та інформаційної індустрії, створення законодавчої бази для нових комунікаційних послуг, забезпечення свободи вираження та плюралізму й незалежності засобів масової інформації та комунікації, розширення електронної комерції [9, с.27].

Щодо позицій НАТО, то організація вважає, що роз'яснення питань національної безпеки та оборонної політики, включаючи членство в НАТО, переваги та недоліки, пов'язані із цим, є справою кожної окремої держави, оскільки надзвичайно важко сформувати єдиний для всіх підхід, ураховуючи різноманітність членів Альянсу. В інформаційній діяльності мають бути враховані не лише політичні, географічні, культурні та лінгвістичні аспекти, а й національні та міжнародні інтереси як усередині Альянсу, так і у відносинах Схід – Захід. Задля ефективного забезпечення цих завдань інформаційна служба НАТО вдається до всебічної допомоги національним урядам. Концепція "множинного підходу" залишається головним принципом інформаційної діяльності НАТО, основою якої є публікації, кінопродукція, радіо, телемовлення, виставки, семінари та конференції, програми візитів. Головною метою політики Альянсу в галузі інформації та преси є розширення громадського розуміння питань безпеки та залучення громадян до ґрунтовного й конструктивного обговорення поточних аспектів безпеки та формування політики на майбутнє. Усі плани заходів та робочі програми, розроблені з метою підтримки головних ініціатив, започаткованих державами НАТО в останні роки, містять окремі розділи, присвячені інформаційному забезпеченню [15]. Отже, інформаційна політика міжнародних організацій спрямована на глобальну інтеграцію спільнот через використання нових перспективних технологій, створення ефективної системи вільного доступу та обміну інформацією як умови демократичного розвитку.

Таким чином, сьогодні системи масової комунікації виконують важливу роль у міжнародних відносинах, виступаючи як об'єкт міжнародної політики у вигляді транскордонних потоків даних, транснаціональних медіакорпорацій, за вплив на які ведеться політична боротьба, і водночас детермінують міжнародні відносини, оскільки трансформація інформаційно-комунікативних технологій веде до зміни методів ведення політичного процесу, таких як мережева та медіадипломатія, а глобальні медіа здатні впливати на розвиток тих чи інших подій, прийняття політичних рішень через феномени медіалізму та медіатизації, що веде до перетворення політики в медіапроцес.

1. Грачев М. Н. Политическая коммуникация: теоретико-методологический анализ [Электронный ресурс] / Грачев М. Н. – Режим доступа : http://grachev62.narod.ru/Grachev/n60_05ar.html.
2. Евгеньева Т. В. Технологии социальных манипуляций и методы противодействия им : спецкурс по политической психологии / Т. В. Евгеньева. – С. Пб. : Питер, 2007. – 263 с.
3. Зернецька О. В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні віносини / О. В. Зернецька. – К. : Освіта, 1999. – 351 с.
4. Зернецька О. Засоби масової комунікації в сучасній світовій політичній ситуації / О. В. Зернецька // Соціальна психологія. – 2009. – № 2. – С. 24–28.
5. Капінус О. Міжнародні організації у системі сучасних інформаційних відносин / О. Капінус // Вісник Львівського університету. Серія "Міжнародні відносини". – 2008. – № 5 (25). – С. 351–358.
6. Колісніченко Н. М. Медіа-навчання суб'єктів політичної діяльності: світовий досвід та уроки для України [Електронний ресурс] / Н. М. Колісніченко // Державне управління. Політологія : наукові праці. Т. 125, вип. 112. – С. 106–111. – Режим доступу : http://bibl.kma.mk.ua/pdf/naukpraci/politics/2009/ 125-112-6.pdf.
7. Лазарсфельд. Массовая коммуникация, массовые вкусы и организованное социальное действие / Лазарсфельд, Р. Мертон // Макаров М. М. Массовая коммуникация в современном мире. – М., 2000. – С. 144–145.

8. Макаренко Є. А. Міжнародна політика міжнародних організацій у галузі комунікації / Є. А. Макаренко // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. – К., 1998. – Вип. 10. – С. 43–67.
9. Макаренко Є. А. Пан'європейська інформаційна політика і проблема саморегулювання засобів масової комунікації в Європі / Є. А. Макаренко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К., 2000. – № 19. – С. 27–31.
10. Проскуріна О. Виклик комунікацій і відповідь культурного поля політики / О. Проскуріна // Політичний менеджмент. – 2005. – № 2 (11). – С. 103–107.
11. Тюлякова О. Н. Институт СМИ как неотьемлемый элемент формирования молодого поколения [Электронный ресурс] / О. Н. Тюлякова. – Режим доступу : http://www.sarki.ru/studium/publ3/tyulyakova.pdf.
12. Філіпенко Д. О. Формування інституційної бази інформаційної політики ЄС / Д. О. Філіпенко. – К., 2003. – С. 8–87.
13. Швець О. В. Формування політичного іміджу України в міжнародному інформаційному просторі [Текст] : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 / Швець Олена Вікторівна. – К., 2006. – 237 с.
14. Яковлев Д. В. Медіатизація політики в умовах становлення демократичного режиму / Д. В. Яковлев // Политическая культура и политическая идеология. Вестник СевДТУ. Вып. 91: Политология : сб. науч. трудов. – 2008. – С. 103–105.
15. http://www.nato.int/docu/other/ukr/handbook/2001/index.htm.

В публикации исследована роль систем массовой коммуникации и ее воздействие на аудиторию, проанализировано возникновение новых подходов в методологии политической деятельности, обусловленных технологическим развитием информационных коммуникационных технологий. Также значительное внимание уделено информационной политике международных организаций в области медиа.

Ключевые слова: *массовая коммуникация, медиадипломатия, медиатизация, информационная политика, международные отношения.*

This publication explored the role of mass communication and its impact on the audience, analyzed the emergence of new approaches in the methodology of political activity, due to the technological development of information communication technologies. Also, considerable attention is paid to information policies of international organizations in the field of media.

Key words: *mass communication, media diplomacy, mediatization, information policy, international relations.*

УДК 342.8
ББК 66.4

Ірина Овчар

ВПЛИВ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ НОРМ НА ЗМІСТ ВИБОРЧОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Важливість вивчення впливу міжнародно-правових норм на зміст виборчого права України пов'язана із процесом адаптації українського законодавства до європейського й розробкою цілісного Виборчого кодексу. Використовуючи методи протиставлення й порівняння, а також застосовуючи українську практику подій, вивчення витоків правових норм дає можливість у перспективі напрацювати відповідний документ, який буде забезпечувати реалізацію виборчого процесу.

Ключові слова: *законодавство України у сфері виборів, виборче право, виборчі правовідносини, інститут виборів, адміністративний ресурс, міжнародні договори, політична реформа.*

Процес адаптації українського законодавства до європейських стандартів, який загалом відображає цілісний євроінтеграційних курс України, пов'язаний також із необхідністю кодифікації діючих законів та підзаконних актів. Допоки процедура напрацювання та обговорення Виборчого кодексу проходить відповідні етапи до його прийняття, важливо визначити теоретичні аспекти, які регулюють виборчий процес, та показати практичну площину взаємодії в цьому питанні правових норм і міжнародних стандартів.

Система формування виборчого права України та здійснення процесуальних процедур забезпечується внутрішньодержавними складовими та перебуває під постійним контролем міжнародних демократичних організацій. Внутрішній розпорядок визначення правових процедур залежить від порядку прийняття й реалізації законодавчих норм, а також підсилюється політичними мотивами та стратегією міжвладної взаємодії. Зов-

© Овчар І., 2011